

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ УЧИТЕЉСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно вече Учитељског факултета у Београду, на седници одржаној 30. 5. 2013. године, изабрало нас је у Комисију за преглед и оцену докторске дисертације *Синтаксичка анализа реченице у млађим разредима основне школе*, коју је Већу поднела Вишња Мићић, асистент на Учитељском факултету у Београду. Комисија у саставу: др Милица Радовић Тешић, редовни проф. Учитељског факултета у Београду на предмету Српски језик, ментор, др Рајна Драгићевић, редовни професор Филолошког факултета на предмету Лексикологија, др Вељко Брборић, ванредни професор Филолошког факултета на предмету Методика српског језика и др Зорица Цветановић, доцент Учитељског факултета у Београду на предмету Методика српског језика и књижевности, након што је прочитала, анализирала и оценила наведену дисертацију, подноси Већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Вишња Мићић рођена је 14. 9. 1980. године у Бару (Црна Гора). Основну, нижу музичку школу и гимназију природно-математичког смера завршила је у Бару. Школске 1999/2000. године уписала је Учитељски факултет у Београду на коме је дипломирала 2004. године. За дипломски рад *Однос народне и уметничке бајке на примерима српских народних бајки и бајки Гроздане Олујић и Ханса Кристијана Андерсена* добила је награду Учитељског факултета за најбољи дипломски рад из књижевности за децу (у оквиру прославе два века од рођења Ханса Кристијана Андерсена).

Након завршеног Учитељског факултета В. Мићић је уписала магистарске студије на смеру *Методика наставе српског језика и књижевности*. Пошто је положила све испите, уписала је докторске студије на Учитељском факултету, где је положила све испите (просечна оцена 10) и 2009. године пријавила тему докторске дисертације *Синтаксичка анализа реченице у млађим разредима основне школе*, која је 2010. г. прихваћена на Универзитету.

Од 2005. године ради на Учитељском факултету по позиву, од 2007. године као сарадник у настави, а од 2009. као асистент на предмету *Методика наставе српског језика и књижевности*.

Реализатор је и коаутор акредитованих семинара *Развијање и вредновање компетенције читања у млађим разредима основне школе* (2007) за учитеље (у сарадњи са Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања) и *Примена књижевног текста у настави веронауке у основним школама* (2009) за вероучитеље (у сарадњи са редакцијом часописа „Светосавско звонце“). Била је члан тима на пројектима *Дефинисање образовних стандарда за први циклус обавезног образовања* и *Друга шанса – дефинисање образовних стандарда за циклус функционалног основног образовања одраслих* у Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања. Учествовала је на више научних и стручних скупова везаних за образовање и наставу, а радови са тих скупова објављени су јој у одговарајућим зборницима и часописима.

Докторска дисертација Вишње Мићић *Синтаксичка анализа реченице у млађим разредима основне школе* садржи 305 страна основног текста, 14 страна литературе и

извора те 57 страна прилога. Рад је структурно конципиран у границама прихваћеног пројекта пријављене теме и чини га шест (6) кључних делова: 1. *Увод* (стр. 1–16) у оквиру кога се јављају два поглавља: Развој методике наставе српског језика у млађим разредима и Методолошки оквир за проучавање синтаксичке анализе у разредној настави; 2. *Теоријске основе наставе синтаксе* (стр. 17–92) кога чине два поглавља: Синтакса просте реченице – основе наставе (21–63) и Основне поставке модерне методике наставе граматике (64–92); 3. *Уџбенички текст у настави синтаксе* (стр. 93–165) сачињава пет поглавља: Излагање граматичких садржаја (93–111), Дефинисање појмова и избор примера (112–136), Повезивање градива (137–141), Илустровање (142–153), Задавање радних налога (154–165); 4. *Резултати теста из синтаксе – анализа и коментари* (стр. 166–208) са пет поглавља: Познавање главних реченичних чланова (166–179), Познавање зависних реченичних чланова (180–189), Идентификовање синтагматског конституента – атрибута (190–191), Синтаксичка анализа реченице (192–201) и Проблеми у настави синтаксе из угла наставника (202–208). 5. *Усвајање синтаксичких појмова и анализа реченице* (стр. 209–297) чине поглавља: Усвајање појмова из синтаксе (209–215), Обрада синтаксичких јединица (216–219), Обрада синтаксичких функција (220–247), Планирање (248–250), Структура часа у настави синтаксе (251–258), Синтаксичка анализа реченице у настави (259–287), 6. *Закључак* (стр. 298–305). Следи 7. део *Литература* (164 библ. јединице) и 8. део *Прилози* (29). Дисертација садржи *Резиме* и *Кључне речи* на српском и енглеском језику.

Сви основни делови означени тачкама, изузимајући *Закључак* рашчлањени су на поглавља, а већина поглавља садржи потпоглавља која су такође посебно насловљена. То омогућава лакшу читљивост и прегледност текста дисертације.

2. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација Вишње Мићић, као што се види из прегледа њене основне структуре, има за предмет садржајне и методичке аспекте наставе синтаксе као значајног дела опште наставе граматике у млађим разредима основне школе. Да би се сагледали сви елементи датих аспеката, проблем је требало посматрати из више праваца: показати стручна и научна достигнућа у синтакси српског језика и њихове теоријске основе, сагледати развојне правце и уочити основне поставке модерне методике. Истраживачки приступ захтевао је детаљну и квалитетну анализу актуелних уџбеничких текстова из чега је произишло емпиријско истраживање обављено у више школа на простору Републике Србије, што је дало одређене резултате који могу унапредити методичку науку и праксу. Циљ истраживачких тестова био је да се утврди квалитет знања, тј. степен усвојености синтаксичких садржаја предвиђених плановима и програмима, а да се затим понуде начини за унапређење и организацију наставе граматике уопште. Методички значај дисертације огледа се у сагледавању уочених проблема при усвајању синтаксичких појмова, посебно оних који услед неадекватне методичко-теоријске одређености доводе до недовољне издиференцираности граматичких облика, функције и значења у настави, што има за последицу неразликовање морфолошких и синтаксичких појмова у анализи реченице.

Резултати оваког сагледавања наставе синтаксе и нека понуђена решења ће омогућити лакше, прецизније и поступније усвајање и успостављање хијерархије синтаксичких појмова у млађим разредима основне школе.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У истраживању је примењена једна *општа* хипотеза која полази од чињенице да методичка анализа садржаја из синтаксе подразумева да је она утемељена на лингвистичкој науци, заправо, у конкретном случају, на ономе до чега је дошла савремена граматика српског језика. Ова хипотеза је у дисертацији недвосмислено потврђена. Осим тога, методика интегрише и неке друге дисциплине: психологију, педагогију, дидактику, водећи рачуна о узрасту ученика и њиховим интелектуалним способностима при усвајању апстрактних граматичких појмова. Такође је примењено и неколико *помоћних* хипотеза које су помогле у потпунијем сагледавању материје: сагледавање квалитета интерпретације синтаксичких садржаја у уџбеницима, методички аспекти уџбеничких интерпретација и њихова прилагођеност одређеном узрасту, разноврсност примера за граматичку анализу (краће и дуже реченице), уопште афирмисање добрих примера у уџбеницима и у настави.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Кандидаткиња у *Уводу* указује на чињеницу да је за добру методичку интерпретацију језичких садржаја значајно темељно познавање граматичких и лингвистичких учења. Пошто је у раду реч о настави синтаксе у млађим разредима, она је посебну пажњу посветила простој реченици. Анализом литературе која се бави наставом граматике примењено је да већина методичара опсервира само опште граматичке оквири, без дубљег улажења у специфичности појединих нивоа анализе. Стога се у овом делу рада наглашава да ће примат у истраживању бити анализа просте реченице, са становишта њених комуникативних функција, њене структуре и конституентских функција појединих њених чланова. Најављене су полазне и изходне основе истраживања. У том смислу дат је прегледан историјат развоја методике наставе српског језика у млађим разредима до данашњих дана. На основу тога се изводи закључак, битан за даљи развој ове научне области, да се у методици наставе српског језика напушта традиционални систем формалистичког учења, а афирмише функционална настава, на чему, према сазнањима ауторке ове дисертације, инсистира већина савремених теоретичара методике. У односу на морфолошке садржаје наставе граматике у млађим разредима, настава синтаксе је тек у последње две деценије постала предмет пажње граматичара (Тежак, Петровачки, Драгићевић) који су указали на бројне проблеме у настави синтаксе, али и понудили нека могућа методичка решења. У *Уводу* је најављен методолошки оквир истраживања: наставни садржаји, интерпретација тих садржаја у уџбеницима, провера квалитета и нивоа знања ученика.

У одељку *Теоријске основе наставе синтаксе* посебна пажња посвећена је прегледу и интерпретацији граматичко-лингвистичке литературе са синтаксичким садржајима, наравно, у мери коју су одређивали програмски оквири који се тичу прва четири разреда основне школе. У овом делу рада, кандидаткиња је показала да је добро проучила све релевантне синтаксичке студије и расправе из стручне и научне продукције српског језика, да уме научну литературу довољно компетентно да интерпретира, те да је способна да их систематизује, издвоји оно најбитније и примени у расветљавању појмова из синтаксе које ученици програмом усвајају у наставном процесу. За стожерну концепцију у аналитичким поступцима узима средњошколску граматiku Завода за уџбенике (Станојчић-Поповић) и две репрезентативне граматике

за основну школу које се методолошки ослањају на њу – граматику Д. Кликовац и Д. Вујовић. Како у овом поглављу тако и у другима, по потреби се кореспондира и са сложенијим научним текстовима водећих српских синтаксичара те се повремено консултују радови М. Ивић, Р. Симића, М. Ковачевића, П. Мразовић, П. Пипера, М. Радовановића и др.

Треба истаћи поглавље под насловом *Основне поставке модерне методике наставе граматике* (стр. 64–92) посвећено настави синтаксе и формирању синтаксичких појмова у светлу когнитивних теорија. Анализом теоријских и емпиријских радова домаћих и страних аутора методичара, кандидаткиња афирмише модерну наставу граматике (и синтаксе понаособ) применом општих педагошких иновација које подразумевају већу функционалност, аналитичко-експликативни и проблемско-стваралачки систем рада „кроз хеуристички разговор и индуктивни пут сазнавања“. У овом поглављу систематизују се мишљења методичара о основним путевима сазнања у настави граматике као апстрактне дисциплине и издвајају се три логичке методе: *анализа* и *синтеза*, *упоређивање* и *аналогија*, *индукција* и *дедукција*. Даје се преглед структуре часа према радовима водећих домаћих методичара (В. Милатовић, Т. Лилић, М. Николић и др.). Афирмише се модел часа В. Милатовића, који више пажње посвећује учењу кроз игру и стваралаштво ученика, што је и разумљиво с обзиром на то да се тај модел односи на млађе разреде. Посебна пажња је посвећена функцији и основним карактеристикама лингвометодичког текста и језичким вежбама, где се наводе мишљења и категоризације истакнутих методичара и граматичара (Милатовић, Перушко, Росандић, Петровачки, Драгићевић и др.). Настави синтаксе у млађим разредима и у овој дисертацији (као и у литератури) прилази се као темељу даљег учења, које се у методичкој литератури често представља као први круг учења у систему стицања знања у виду концентричних кругова. Сложеност усвајања синтаксичких појмова може се сагледати и у светлу психолошких процеса усвајања тих појмова на одговарајућем узрасту. Сасвим је разумљиво што је кандидаткиња покушала пронаћи нека решења тога проблема ослањањем на когнитивне теорије Жана Пијежеа, Лава Виготског, Брунера и др. Стога су размотерни неки аспекти формирања појмова у теоријама психолога и њихово повезивање са поступцима у настави синтаксе.

У трећем делу дисертације, који носи наслов *Уџбенички текст у настави синтаксе*, кандидаткиња сагледава структуру (основни текст и дидактичко-методичку апаратуру) и функцију уџбеника као медијума који треба да осигура активно и смислено учење и усвајање организованог система знања. Полазећи од постојећих радова из области педагошко-психолошког приступа проучавању уџбеника, у раду се истичу и предности методичког приступа уџбеничком тексту у коме доминира предметност и прилагођеност конкретним циљевима овог важног наставног средства. Као најопштија методичка функција уџбеника истиче се излагање градива у коме се огледају све остале функције. Начин излагања градива и заступљеност појединих методичких поступака прати се на примерима неколико конкретних уџбеничких текстова (за 2, 3. и 4. разред) различитих аутора (и издавача) у лекцијама о субјекту и предикату. Упоредна анализа уџбеника за узастопне разреде послужила је кандидаткињи као основа за проучавање развојности појмова, нпр. субјекта и предиката, путем постепеног продубљивања знања идући из разреда у разред. Избор метода подудара се, како примећује В. Мићић, са методичким поставкама функционалне наставе граматике, где се предност даје управо логичким методама. Више пажње посвећено је илустративној функцији примера и графичким средствима, који су нарочито важни у садржајима из синтаксе. У раду се експлицитно закључује да би се препорука за унапређење наставе синтаксе могла односити на адекватан избор наставних метода и поступака. Интерпретација појединих синтаксичких јединица (реч

– група речи – реченица) у уџбеницима спроведена је прецизно са посебним освртима на поступност у увођењу термина.

Значајан је и креативан четврти део дисертације *Резултати теста из синтаксе – анализа и коментари*, јер доноси статистичке податке који се могу ставити у функцију унапређења наставе српског језика. Испитивање знања ученика засновано је на компетентном узорку од 589 ученика другог, 577 трећег и 540 трећег разреда, а за сваки разред дате су по две форме (А и Б) теста. Истраживање је спроведено у двадесетак места у Србији, и у више школа (Београд, Пирот, Нови Пазар, Крупањ, Вршац и др.). Узорак је обухватао испитанике из градске и сеоске средине. Задаци су били усмерени на испитивање знања из свих програмом предвиђених синтаксичких садржаја: главни реченични чланови, помоћни глагол као саставни део предиката, редослед реченичних чланова, препознавање глаголског и именског предиката, зависних реченичних чланова, објекта исказаног једном речју или групом речи (синтагмом), прилошких одредби, атрибута итд.

Анализа резултата истраживања је показала да начин организовања наставе и термилошко одређење језичких појмова предвиђених за поједине разреде у значајној мери утиче на степен усвајања синтаксичких садржаја. Најбољи успех су ученици постигли приликом одређивања главних реченичних чланова, а у анализи реченице на морфолошком и синтаксичком нивоу, боље резултате су нпр. имали у одређивању функције речи него врста речи у задатим реченицама. Резултати анализе зависних реченичних чланова су нешто другачији. У коментарима се истиче да су ученици са већом сигурношћу одређивали врсте речи у функцији атрибута и објекта, него њихову функцију. Кандидаткиња разлог за то налази у динамици усвајања ових појмова; објекат и атрибут обрађују се тек у четвртном разреду те ученици нису довољно утврдили знање о овим појмовима. Спроведеним тестовним истраживањем дошло се до поузданих података о најчешћим грешкама у настави синтаксе, које се даље рефлектују на ученичка знања. Резултати (дати у виду конкретно изведених закључака) указују на могућност унапређења наставе у првом циклусу учења, што се може сматрати великим доприносом овог истраживања. Проблеми наставе синтаксе сагледани су и са становишта наставника и табеларно представљени.

Последњи, 5. део основног текста *Усвајање синтаксичких појмова и анализа реченице* тиче се директно саме наставе граматике и представља превасходно методички приступ усвајању синтаксичких појмова, при чему се то усвајање заснива на уочавању и апстраховању обележја појмова присутних у конкретним језичким примерима. Отуда ће овај део истраживања бити посебно користан за практичну примену у настави синтаксе. Водећи рачуна о програмским захтевима да се језик проучава и тумачи као систем, кандидаткиња уочава да се на млађем узрасту усвајају само кључни сегменти синтаксичког система, а да би се они усвојили, потребно је познавати елементе и морфолошког система. Тако се појам објекта усваја начелно, без одговарајућег знања нити о глаголском роду нити о падежима. Примећује се да терминологија која се користи у млађим разредима не упућује увек на одговарајући садржај и обим означеног појма. Такође се често под одређеним термином уводи и подразумева само делимичан садржај појма (*објекат* – само *прави објекат*). За наставу синтаксе у пракси посебно ће бити корисна потпоглавља *Обрада синтаксичких јединица* и *Обрада синтаксичких функција* где се синтаксичке јединице третирају поступно (корак по корак) илустроване конкретним примерима. Сматра се да је начин и редослед увођења појмова из синтаксе битан за њихово целисходније усвајање. Истиче се да би то имало утицаја и на питање методичких критеријума за повезивање знања из синтаксе. Практичну методичку вредност имаће посебно онај део који се односи на зависне реченичне чланове и синтагматски конституент атрибут, који се обрађује у четвртном разреду. Уколико се

правилно формира и усвоји мрежа кључних синтаксичких појмова у првом кругу учења, то ће њихово даље развијање и продубљивање у следећем вишем нивоу учења бити делотворније, те се отуда у дисертацији инсистира на сталном повезивању знања из претходног периода.

Кандидаткиња у *Закључку* истиче да је било значајно дати потпуни преглед релевантних стручних и научних проучавања просте реченице као битне синтаксичке јединице. Приказ основних обележја синтаксичких појмова послужио је за детаљну анализу уџбеничких представљања садржаја из синтаксе. Студије које се баве наставом синтаксе узете су као полазиште за истраживање. Тестови за проверу ученичког знања показују да посебну важност за наставу синтаксе представља квалитетна методичка припрема наставника, разноврсност примера, поступност у усвајању појмова итд., а све то може отклонити многе потешкоће и неправилности које се јављају у наставној пракси.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Вишње Мићић *Синтаксичка анализа реченице у млађим разредима основне школе* представља значајан допринос методичкој теорији и пракси. Рад је структурно и методолошки конципиран у складу за важећим научним мерилима, прегледан и садржајан, употпуњен посебним истраживачким инструментима спроведеним у практичној настави: анкетама, тестовима, анализама присутности одређених синтаксичких садржаја у наставном процесу, фреквенцијским и статистичким табелама и сл. Кандидаткиња је показала да влада стручном и научном апаратуром, да поседује одговарајуће знање из литературе везано за знање језичке и методичке науке. Трагајући за најбољим методичким решењима, она полази од теоријских и искуствених ставова, промишља их и доводи у везу, те на јасан и проверљив начин нуди нова решења конкретних проблема у настави, што представља значајан допринос дидактичко-методичким дисциплинама и посебно методичкој настави граматике српског језика у млађим разредима основне школе.

6. Закључак

На основу приказаног садржаја, прегледа и процене докторске дисертације *Синтаксичка анализа реченице у млађим разредима основне школе*, кандидата Вишње Мићић, чланови Комисије предлажу Наставно-научном већу Учитељског факултета у Београду да прихвати овај извештај и одобри заказивање јавне одбране рада.

КОМИСИЈА

Проф. др Милица Радовић Тешић

Проф. др Рајна Драгићевић

Проф. др Вељко Брборић

Доц. др Зорица Цветановић

У Београду, 24. 06. 2013. године